

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Інститут математики, економіки і механіки

Відділення психології

Кафедра загальної психології та психології розвитку особистості

Дипломна робота

бакалавра

на тему: «Соціально- психологічні фактори самотності»

«Socio-psychological factors of loneliness»

Виконала: студентка денної форми навчання
напряму підготовки 6.030102 «Психологія»

Зайцева Ірина Євгенівна

Керівник: доктор психологічних наук,

професор Кіреєва З.О.

Рецензент: кандидат психологічних наук,

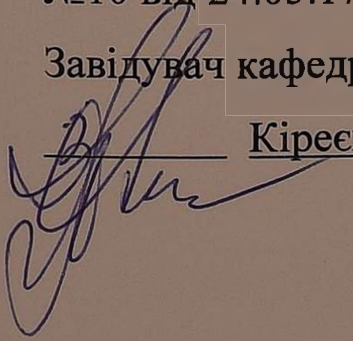
доцент Литвиненко О.Д.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№10 від 24.05.17 р.

Завідувач кафедри

 Кіреєва З.О.

Захищено на засіданні ЕК № 8

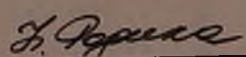
протокол № 22 від 27.06.17 р.

Оцінка всум. 1 з 1,90

(за національною шкалою, шкалою

ECTS, бали)

Голова ЕК

 Родзіна Н.В.

ш/к 593610

Одеса – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. САМОТНІСТЬ ЯК ФІЛОЛОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА... ..	6
1.1. Аналіз уявлень про самотність у психологічних і філософських концепціях	6
1.2. Підходи до розуміння феномену самотності в психологічних школах	14
1.3. Різновиди та передумови самотності	20
1.4. Підліткова криза і переживання самотності у цей період	23
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	39
 РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ САМОТНОСТІ	41
3.1. Організація дослідження	41
3.2. Результати і обговорення	42
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	55
 ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема відчуття та переживання самотності є актуальною на протязі багатьох років. Процеси глобалізації, що відбуваються у навколишньому середовищі посилюють відчуття самотності. Відомо, що саме відчуття самотності нерідко стає причиною депресій та суїцидів. Особливо складно ця проблема переживається у підлітковому віці, який характеризується багатьма суперечностями, різноманітностями фізіологічними та психологічними змінами, кризисами, зумовленими переважно невідповідністю між прискореним фізіологічним дозріванням та відносним відставанням психічного і соціального розвитку. Складність і багатогранність особистісних змін, яка відбувається в цьому віковому періоді грає визначну роль в індивідуальній соціалізації та особистісному розвитку, оскільки підліткам, не вистачає вмінь та досвіду, щоб подолати гнітюче почуття самотності

Проблемою самотності, її переживанням, визначенням поняття «самотність» та підходами до подолання займалися і займаються філософи, соціологи і психологи. Так, глибоко вивчали екзистенційні проблеми самотності представники класичної філософії: М. Бердяєв, В. Соловйов, Є. Трубецький, І. Ільїн, М. Лосський, П.Флоренський. Проблемам самотності присвячено також праці соціологів: Д. Рісмсна, К. Боуена, Р. Слейтера. Серед психологів у тій чи іншій мірі проблеми самотності досліджували: К. Абульханова-Славська, О.Леонт'єв, А. Адлер, А. Бек, Т. Титаренко, Р. Вейс, І. Ялом, Л. Варава, О. Данчева, Г. Колесніков, С. Корчагіна, С. Куртиян, Ю. Швалб, Д. Джонг-Гирвельд, Д.Раадшелдерс О. Кузнецов, В. Лебедев, М. Мід, Г. Салліван, К. Роджерс, К. Хорні. Значну кількість психологічних досліджень присвячено проблемі підліткової самотності. Її вивчали О. Долгінова, І. Кон, М. Писаревська, О. Соколова, С. Малишева, А. Єліна, К.Мустакс, К. Боумен, М. Раттер.

Відомо, що з одного боку, самотність розглядають як гостре, хворобливе переживання, в числі причин якого називаються проблеми у сфері спілкування, самооцінки. Підлітки найчастіше гостро переживають самотність як свою занедбаність, покинутість, непонятість і відкинутість. Про це свідчать звертання підлітків на телефон екстреної психологічної допомоги, у психологічні служби для молоді й підлітків, у соцмережі. З іншого - самотність вважають як необхідний етап у визначенні можливостей свого «Я», як вільне самовизначення і самоствердження в світі. Такий підхід вводить самотність в систему понять, що моделюють процес формування людської особистості. Визнання можливості позитивної, розвиваючої ролі самотності дає нові перспективи у вивченні та осмисленні цього феномена. Отже переживати почуття самотності доводиться кожній людині на різних етапах життєвого шляху. Проте, це почуття людина може сприймати по-різному, залежно від власних цінностей, віку, життєвого досвіду. Переживання самотності підлітками має свої особливості, зважаючи на те, що підліток поступово починає зустрічатися із проблемами дорослого життя, але ще не має ресурсів дорослої людини, щоб вирішити ці проблеми. Таким чином актуальність досліджуваної нами теми обумовлена важливістю цього явища для підлітка, що вимагає більш уважного вивчення психологічними науками.

Мета дослідження полягала у встановленні теоретико - емпіричним шляхом соціально-психологічних факторів самотності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати положення філософської і психологічної науки щодо феномену самотності.
2. Надати характеристику підлітковій кризі і особливостям самотності на даному етапі онтогенезу.
3. Визначити рівні самотності і фактори, що впливають і викликають переживання самотності у підлітковому віці.

Об'єкт дослідження - феномен самотності, як соціально-психологічне

й особистісне явище.

Предмет дослідження - соціально-психологічні фактори самотності.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань дослідження були застосовані: теоретичні методи – аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація існуючих теоретичних підходів та емпіричних результатів, які були використані в процесі теоретичного аналізу проблеми; методи психологічної діагностики та математичної обробки даних

Метод психологічної діагностики містив методики: «Діагностика рівня суб'єктивного почуття самотності» Д. Рассела та М. Фергюссона, “Визначення самооцінки”, методика комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ), методика відносини юнаків і дівчин до життя у своїй родині (Т.Шрайбер), «Моя сім'я» та «Підлітки про батьків», тест «Визначення відчуття невпевненості в собі», соціометрія.

Вибірка дослідження. У емпіричному дослідженні взяло участь 76 підлітків в віці 13-14 років.

Робота виконана на 64 сторінках, містить 6 таблиць, 6 рисунків і список з 62 джерел літератури.

ВИСНОВКИ

Основні результати нашого дослідження відображено у наступних висновках:

1. Проаналізовано положення філософської і психологічної науки щодо феномену самотності. Сучасні філософські течії, школи вказують на багатовимірність феномену самотності і аналізують його в різних площинах. Розглянуті різні підходи до розуміння феномену самотності в основних психологічних напрямках (психодинамічній теорії, екзистенціалізмі, інтеракціоністському підході). Надано класифікації самотності та її типи: позитивно-внутрішній, негативно-внутрішній, позитивно-зовнішній і негативно-зовнішній.
2. Надано характеристику підлітковій кризі і особливостям самотності в підлітковому віці. Підліткова криза розглядується як найскладніший із всіх періодів онтогенезу, що представляє собою період становлення особистості. Вважається, що саме підлітки випробовують самотність, у своїй найбільш завершеній формі. Вчені вважають, що підліткам характерна дисоційована самотність, дифузна самотність, самотність-відчуження. Психологи виділяють декілька груп чинників, сприяючих виникненню самотності в підлітковому віці.
3. Визначено рівні самотності і фактори, що впливають і викликають переживання самотності у підлітковому віці. Встановлено, що у підлітковому віці зустрічається достатньо великий відсоток підлітків з високим 34% та середнім 42 % рівнем почуття самотності. До факторів, які приводять до суб'єктивного переживання самотності відносяться: низький рівень самооцінки (у 57 % підлітків); відчуття невпевненості у собі (підлітки з різним рівнем почуття самотності мають високий (10,72%), вище середнього(28,43%), середній(46,71%) та нижче середнього(14,14%) рівень невпевненості у собі); слабкі навички спілкування (44 % випробуваних характеризуються низьким рівнем комунікативних здібностей); стиль

виховання (у підлітків, що відчувають почуття самотності представлений: авторитарний стиль виховання – 33 %, і ліберальний стиль виховання – 41%); взаємовідносини у родині; низький соціометричний статус підлітка у класі.



СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова К.А. Российская проблема свободы, одиночества и смирения / К.А. Абульханова // Психологический журнал. – 1999. – Т.20. – №5. – С.5-14.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г.Ананьев. – М.: Наука, 2000. – 380с.
3. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студентов вузов / Г.С.Абрамова.- М.:Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга,2000.-624с.- (Gaudeamus).
4. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – М.: Прогресс, 2002. –332с.
5. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г.Асеев. - М.: Мысль, 2001. – 158с.
6. Асмолов А. Г. Психология личности: принципы общечеловеческого анализа / А.Г. Асмолов. - М.: Изд-во МГУ, 2000. – 367с.
7. Бассин Ф.В. «Значащие» переживания и проблема собственно психологической закономерности / Ф.В. Бассин // Вопросы психологии. – 1972. – №3. – С.105-124.
8. Бондаровська В. Проблеми підлітків та молоді //Гендерний аналіз українського суспільства.- К.:ПРООООН,1999. - С.215-222.
9. Бахтин М.М. К философии поступка / М.М. Бахтин. – М.: Наука, 1986. – С.80-160.
10. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике / Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов. – Спб.: Питер, 1999.–528с.
11. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Э. Берн. – СПб.: Лениздат, 1992. – 400с.
12. Бернс Р. Развитие Я - концепции и воспитание / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 1996. – 422с.

13. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. Мышление и речь. Проблемы психического развития ребенка / Л.С. Выготский. - М., Изд-во Акад.пед.наук РСФСР, 1956. - 519 с.
14. Божович Л.И. Проблемы формирования личности / Л.И. Божович. - М.: Изд-во ИПП, 1995. - 352с.
15. Боумен С. Социально-психологический подход / электронный ресурс: [besedach.com > index.php...](http://besedach.com/index.php...)
16. Вейс Р.С. Вопросы изучения одиночества / Р.С.Вейс. - М.:Прогресс, 1989. - С.114-128.
17. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности / Б. М. Теплов. - М., 1992. - 364с.
18. Гримак Л.П. Одиночество / Л.П. Гримак. - СПб: Изд-во Питер, 2000. - С.401-407.
19. Давыдов В.В. Эмоционально волевая регуляция поведения и деятельности / В.В. Давыдов. - Симферополь, 1983. - 237с.
20. Дейнега Г.В. Жизнь вдвоем: интимность и одиночество / Г.В. Дейнега. - М., 1992. - 408с.
21. Дюркгейм Э. Самоубийство: социологический этюд, 1994 год, 211 с.
22. Джонг-Гирвельд Дж. де и Раадшелдерс Д. Типы одиночества / Дж. Джонг-Гирвельд, Д. Раадшелдерс. - М.: Прогресс, 1989. - С.301-319.
23. Долгинова О.Б. Изучение одиночества как психологического феномена / О.Б. Долгинова // Практическая психология. - 2000. - №4. - С.28-36.
24. Камю А. Избранные произведения / А. Камю. - М.: Панорама, 1993. - 448с.
25. Корчагина С.Г. Генезис, виды и проявления одиночества. / С.Г. Корчагина. - М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. - 196 с
26. Кон И. Многоликое одиночество. / И. Кон // Популярная психология: Хрестоматия: Учеб. пособие для студентов пединститутов / Сост. В.В.Мироненко. - М.: Просвещение, 1990. - С. 162 - 170.

27. Кьеркегор С. Наслаждение и долг / С. Кьеркегор. – Ростов н / Д.:Изд-во «Феникс», 1998. – 416с.
28. Кузнецов О.Н., Лебедев В.И. Психология и психопатология одиночества /О.Н. Кузнецов, В.И. Лебедев. – М.,1992. – 244 с.
29. Кулагіна Л. Моральний вибір підлітка //Шкільний світ.-2001.-№5.
30. Лабиринты одиночества / отв. ред. Н.Е. Покровский. – М.: Прогресс.– 1989. – 624с.
31. Марцинковская Т.Д. Детская практическая психология: учебник.. — Москва: Гардарики, - 2000. – 255 с.
- 32.Маслоу А.Г. Мотивация и личность / А.Г. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999. – 478с.
- 33.Миускович Б. Одиночество: междисциплинарный подход / Б.Миускович. – М.: Прогресс, 1989. – С.52-87.
- 34.Ницше Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей /Ф.Ницше. – М.: ИПЧ «Жанна», 1994. – 363с.
- 35 Немов Р. С. Психология образования : Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - 3-е изд./ Р. С. Немов - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 608 с
- 36.Оди Дж. Р. Человек – существо одинокое: биологические корни одиночества // Лабиринты одиночества / Дж. Оди. / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – С.129-151.
- 37.Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Х. Ортега-и-Гассет. – М.:Весь мир, 1997. – 700 с.
38. Пепло Л.Э., Мицели М., Мораш Б. Одиночество и самооценка / Л.Э.Пепло, М.Мицели, Б.Мораш // Лабиринты одиночества: Пер. с англ. / Сост., общ. ред. и предисл. Н.Е.Покровского. – М.: Прогресс, 1989. – С. 169-191
39. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990.

39. Рассел Д. Измерение одиночества / Д. Рассел. – М.: Прогресс, 1989. – С.192-226.
42. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология /Е.Ф. Рыбалко. - Л.: Изд. ЛГУ, 1990. – 256 с.
42. Роджерс К. К науке о личности / К. Роджерс : [В кн. история зарубежной психологии 30 – 60-е гг. XX в.)). - М., Изд-во МГУ, 1986. - С. 200-230.
43. Рузова Л. А. Социально-философские аспекты проблемы одиночества в современном обществе // Проблемы гуманизации вуз. образования. - 2000. - Вып. 6, ч. 3. - С. 85-88.
44. Психология. Хрестоматия по возрастной психологии: учебное пособие для студентов/Под ред. Д.И. Фельдштейна: издание 2-е, дополненное. - Москва: Институт практической психологии, 1996. - 304 с
45. Садлер У. А. и Джонсон Т. Б. От одиночества к аномии / У.А. Садлер, Т.Б. Джонсон. – М.: Прогресс, 1989. – С.21-51.
46. Трофимов Ю. Л. Психологія. Підручник. — К.: Либідь, 2008. — 560 с.
47. Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм: Сумерки богов /Ж.П. Сартр. – М., 1990. – 350с.
48. Савчин М.В. Вікова психологія: навчальний посібник / М.В.Савчин Л.П. Василенко. - К.: Академ. видав, 2005. – 360 с.
49. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М.Титаренко. - К.: Либідь, 2003. – 376 с.
50. Соколова О.Н. Особенности переживания одиночества в подростко- вом возрасте /О. Н. Соколова // Психология, социология и педагогика. 2014. № 4
51. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1990. – 269с.
52. Фльорко Л. Я. Самотність як характеристика людського буття // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. – 2003. – Вип. 5. – С. 308–316.
53. Фландрес Дж Лабиринты одиночества: Пер. с англ. /Сост., общ. ред. и предисл. Н. Е. Покровского. – М.: Прогресс, 1989.

54. Хамитов Н.В. Философия одиночества. Опыт вживания в проблему. Одиночество женское и мужское. / Н.В. Хамитов. – К.: Наук. думка, 1995. – 170 с
55. Хоровиц Л.М., Френч Р. де С. и Андерсон К.А. Лабиринты одиночества / Л.М. Хоровиц, Р. де С. Френч, К.А. Андерсон. – М.: Прогресс, 1989. – С.243-274.
56. Хорни К. Собрание сочинений: В 3-х т. / Пер. с англ. — М.: Смысл, 1997.
57. Швалб Ю.М., Данчева О.В. Одиночество: Социально-психологические проблемы / Ю.М. Швалб, О.В.Данчева. – К.: Украина, 1991. – 270 с
58. Шопенгауэр А. Сочинения: в 5 т. / А. Шопенгауэр. – М., 1992. –Т. 1. – 394с.
59. Харламенкова Н.Е., Бабанова И.В. Стратегии самоутверждения и ценностные предпочтения одинокого человека. / Н.Е.Харламенкова, И.В. Бабанова // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – №2. – С 21-28.
60. Эриксон Э. Детство и общество. / Э.Эриксон. – Санкт-Петербург, 1996
61. Юнг К.Г. Сознание и бессознательное / К.Г. Юнг. – СПб.: Университетская книга, 2000. – 522с.
62. Янг Д.И. Одиночество, депрессия и когнитивная терапия: теория и её применение / Д.И. Янг. – М.: Прогресс, 1989. – С.552-593.